

Ткаченко О. О.
старший викладач кафедри банківської справи,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;
e-mail: ckfm@ukr.net

ПОРІВНЯННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ КРАЇН ЄВРОПИ

Анотація. У статті здійснено порівняння фінансової стійкості банківських систем країн Європи на основі застосування найбільш вживаних підходів до оцінювання її рівня; визначено основні тенденції зміни рівня фінансової стійкості банківських систем в даних країнах протягом останніх років; проаналізовано поточні заходи з боку державних органів та регуляторів в країнах Європи, спрямовані на підвищення рівня фінансової стійкості банківської системи.

Ключові слова: фінансова стійкість банківської системи, індикатори фінансової стійкості, індикатор *Z-score*, грошово-кредитна політика, макропруденційне регулювання.

Формул: 1; рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 11

Ткаченко О. О.
Assistant Professor of Banking Department,
Cherkasy Institute of State Higher Educational Institution
“Banking University”, Ukraine;
e-mail: ckfm@ukr.net

COMPARING FINANCIAL STABILITY OF BANKING SYSTEMS OF EUROPEAN COUNTRIES

Abstract. Financial stability of banking system allows banks to withstand external and internal shocks without losing an ability to carry out functions of financial intermediation, attracting resources and investments. There are many approaches to estimation of financial stability of banking system and it is always implemented in the general macroprudential policy of central banks. The most useful and well known approaches are the indicator of financial stability *Z-score* and financial soundness indicators developed by the International Monetary Fund.

The article is devoted to the comparison of financial stability of banking systems of European countries. The author used the methodology of *Z-score* indicator and compared three groups of European countries by the level of financial stability of banking system. According to current fluctuations of the level of financial stability of banking systems of European countries the main measures aimed at increasing its level are analyzed in the paper. The author paid much attention to the financial reform of European Central Bank in the Eurozone mainly in the sphere of monetary policy and new requirements for banking activity in Europe.

Keywords: financial stability of banking system, financial soundness indicators, indicator *Z-score*, monetary policy, macroprudential regulation.

Formulas: 1, fig.: 3, tabl.: 0, bibl.: 11

JEL Classification: E52, E58, G21, G28.

Ткаченко Е. А.
старший преподаватель кафедры банковского дела,
Черкасский учебно-научный институт
ДВНЗ «Университет банковского дела», Украина;
e-mail: ckfm@ukr.net

СРАВНЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКИХ СИСТЕМ СТРАН ЕВРОПЫ

Аннотация. В статье проведено сравнение финансовой устойчивости банковских систем стран Европы на основании использования наиболее употребляемых подходов к оцениванию ее уровня; определены основные тенденции изменения уровня финансовой устойчивости банковских систем в данных странах на протяжении последних лет; проанализированы текущие меры со стороны государственных органов и регуляторов в странах Европы, направленные на повышение уровня финансовой устойчивости банковской системы.

Ключевые слова: финансовая устойчивость банковской системы, индикаторы финансовой устойчивости, индикатор *Z-score*, денежно-кредитная политика, макропруденциальное регулирование.

Формул: 1; рис.: 3, табл.: 0, библи.: 11

Вступ. Достатній рівень фінансової стійкості банківської системи виступає засобом протистояння банків зовнішнім та внутрішнім шокам без суттєвого порушення реалізації ними функцій фінансового посередництва та ефективного залучення ресурсів і розміщення інвестицій. На сьогоднішній день рівень фінансової стійкості банківських систем країн світу значно коливається, зважаючи на дію негативних процесів всередині економік країн, подолання наслідків недавньої світової фінансової кризи, посилення конкуренції на ринку банківських послуг, підвищення вимог світової фінансової спільноти до діяльності банків тощо. Оцінювання фінансової стійкості в більшості країн світу включено до системи мікро- та макропруденційного регулювання банківської діяльності з боку центральних банків та передбачає здійснення даної процедури на постійній основі. При цьому, в європейських країнах даному питанню приділяється досить багато уваги. Зважаючи на це, актуальності набуває порівняння фінансової стійкості банківських систем країн Європи та дослідження поточних заходів з боку державних органів, що передбачають підвищення її рівня.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідженню даного питання приділяється значна увага вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Дж. Де Нікола [4], Т. Бек, Х. Гессе та ін. [6], А. Д. Рой [5], О. В. Дзюблюк [1], Ж. М. Довгань [2] та ін.

Проте поточні процеси щодо зміни рівня фінансової стійкості банківських систем у країнах світу та дослідження регуляторних заходів, спрямованих на його підвищення, залишаються неповністю розкритими.

Метою статті є здійснення порівняння фінансової стійкості банківських систем країн Європи та дослідження поточних заходів з боку державних органів та регуляторів в цих країнах, що спрямовані на підвищення рівня фінансової стійкості банківської системи.

Результати дослідження. Для оцінювання фінансової стійкості банківської системи країни науковці та практики застосовують різні методи. В даному випадку, як правило, використовується набір індикаторів, за якими оцінюються ризики та окремі сторони діяльності банківської системи. При цьому, більшість методик орієнтована на оцінювання фінансової стійкості окремого банку, а саме показників його капіталізації, якості кредитного портфеля, ліквідності, прибутковості тощо. До того ж, застосовувані методики різняться залежно від особливостей розвитку банківських систем в окремих країнах та часто не можуть використовуватися для оцінювання фінансової стійкості банківської системи будь-якої країни [1, 2].

У даному випадку слід також відзначити підхід фахівців МВФ до оцінювання фінансової стійкості банківських систем країн світу. Так, зважаючи на часте виникнення кризових явищ національного та світового масштабів, а також необхідність перегляду інформаційного забезпечення для реалізації регуляторних заходів з боку держави, МВФ розробив комплекс індикаторів фінансової стійкості [3].

Індикатори фінансової стійкості МВФ містять інформацію про основні індикатори банків стосовно капіталу, активів, прибутку, ліквідності, чутливості до ризиків тощо та сьогодні використовуються для цілей макропруденційного аналізу. Зокрема, передбачається формування МВФ 40 індикаторів фінансової стійкості, 25 з них – для сектору депозитних корпорацій, 15 – для клієнтів сектору депозитних корпорацій.

Одним з найбільш поширених підходів до оцінювання фінансової стійкості банківської системи країни, який використовується науковцями та фахівцями Світового банку і МВФ, є показник фінансової стійкості *Z-score*. Методологія цього індикатора передбачає оцінювання ймовірності неплатоспроможності банківської системи країни, тобто ймовірності того, що вартість активів банків буде нижчою, ніж вартість зобов'язань. Чим вищим (нижчим) є значення показника *Z-score*, тим нижчим (вищим) є рівень ймовірності ризику неплатоспроможності банківської системи, а відповідно – вищий (нижчий) рівень її фінансової стійкості [4, 5, 6].

Для розрахунку індикатора фінансової стійкості *Z-score* використовують наступну формулу:

$$Z = \frac{\mu + k}{\sigma}, \quad (1)$$

де μ – прибутковість активів банківської системи (ROA – return on assets);
 k – відношення власного капіталу до сукупних активів банківської системи країни;
 σ – стандартне відхилення (дисперсія) рентабельності активів (ROA).

Для порівняння фінансової стійкості банківських систем країн Європи скористаємося методологією розрахунку індикатора фінансової стійкості *Z-score* та сформулюємо такий перелік країн Європи, що буде охоплювати країни з різним рівнем економічного розвитку. Зокрема, до таких країн було обрано наступні: Великобританія, Німеччина, Греція, Швеція, Угорщина, Україна, Бельгія, Чехія, Литва, Нідерланди, Молдова, Словенія, Італія, Норвегія, Польща, Іспанія.

В результаті аналізу індикатора фінансової стійкості *Z-score* банківських систем обраних країн Європи було виявлено значну волатильність у кількісних значеннях показника, що вимагає здійснення розподілу країн на різні групи. Пропонуємо здійснити групування залежно від середнього значення меж показника *Z-score* протягом аналізованого періоду:

- перша група: значення *Z-score* від 0 до 10 (Греція, Литва, Молдова, Нідерланди, Словенія);
- друга група: значення *Z-score* від 10 до 20 (Угорщина, Італія, Норвегія, Польща, Іспанія, Україна);
- третя група: значення *Z-score* більше 20 (Бельгія, Чехія, Німеччина, Великобританія, Швеція).

Зазначимо, що періодом дослідження обрано проміжок 2006-2014 рр., який описує докризовий та післякризовий періоди функціонування банківських систем країн Європи.

Отже, відповідно до зазначеного вище розподілу країн динаміка індикатора *Z-score* представлена на рис. 1-3.

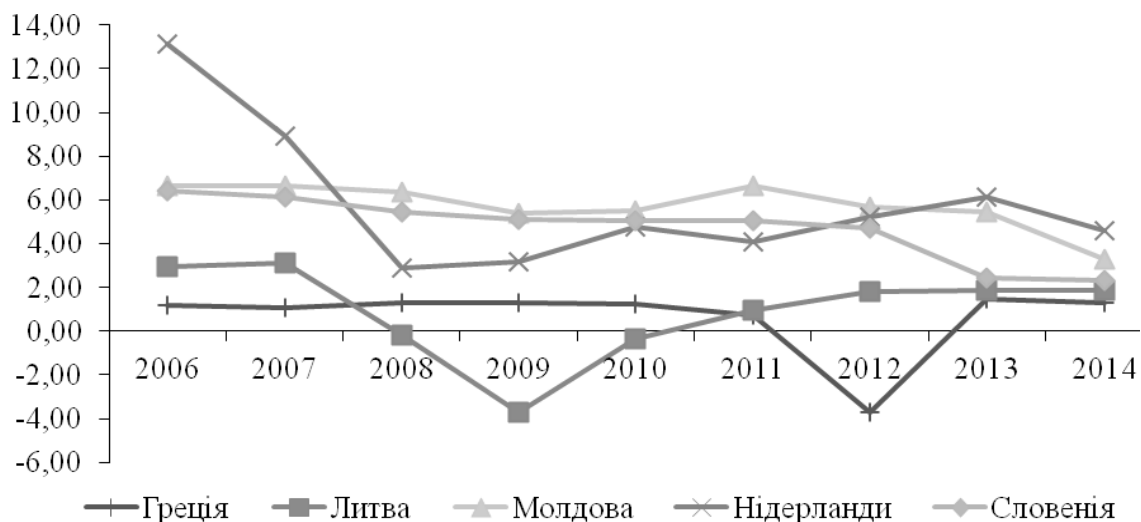

Рис. 1. Динаміка індикатора Z-score для першої групи країн Європи за період 2006-2014 рр.

* Джерело: складено за даними Світового банку [7]

Як видно з рис. 1, світова фінансова криза 2007-2008 рр. суттєво знизила рівень фінансової стійкості банківських систем країн Європи. При цьому, з-поміж зазначеного переліку країн банківська система Литви засвідчує присутність значних коливань рівня фінансової стійкості протягом аналізованого періоду, зокрема, у 2009 р. та 2012 р. Слід також відзначити, що протягом останніх трьох років в першій групі країн Європи спостерігається незначне зниження рівня фінансової стійкості їх банківських систем.

Поряд з цим, до даної групи країн увійшла Греція, яка протягом аналізованих років засвідчувала наявність суттєвих проблем у функціонуванні банківської системи, що неодмінно відобразилось на зниженні рівня її фінансової стійкості.

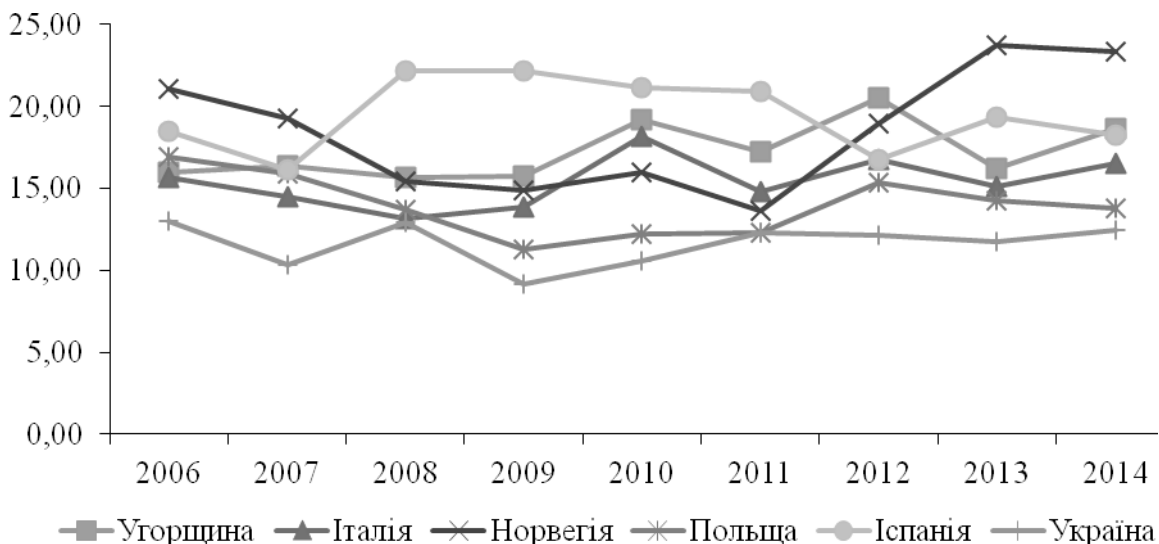

Рис. 2. Динаміка індикатора Z-score для другої групи країн Європи за період 2006-2014 рр.

* Джерело: складено за даними Світового банку [7]

Рисунок 2 наглядно демонструє присутність суттєвих коливань рівня фінансової стійкості банківських систем другої групи країн Європи. На фоні інших країн суттєво виділяється Норвегія, яка починаючи з 2011 р., демонструє зростання рівня фінансової стійкості банківської системи. У той же час, банківські системи Угорщини, Італії та Іспанії мали суттєві коливання рівня фінансової стійкості, а України та Польщі – відносно незмінний рівень фінансової стійкості банківської системи.

Третя група обраних країн характеризується найвищим рівнем фінансової стійкості банківських систем протягом аналізованого періоду. Однак, слід враховувати негативний вплив світової фінансової кризи 2007-2008 рр. на діяльність банків у зазначених країнах, що відобразилось на зниженні індикатора *Z-score* в даний період. Проте після кризи в переважній більшості ці країни демонструють поступове зростання індикатора *Z-score*, що дозволяє стверджувати про підвищення рівня фінансової стійкості їх банківських систем, зниження ймовірності прояву кризових явищ та випадків неплатоспроможності банків (рис. 3).

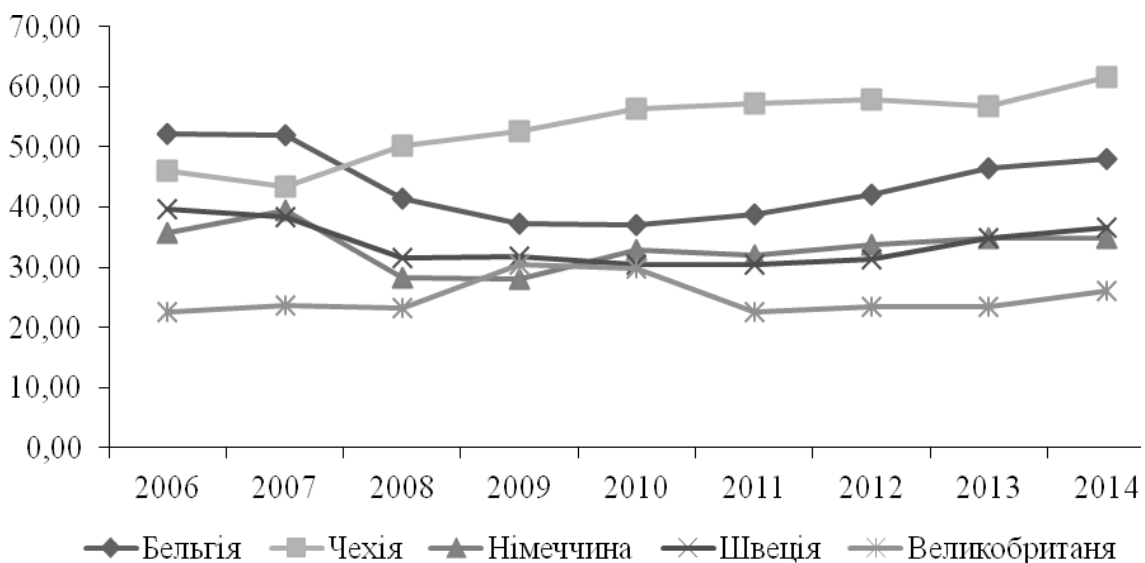

Рис. 3. Динаміка індикатора *Z-score* для третьої групи країн Європи за період 2006-2014 рр.

* Джерело: складено за даними Світового банку [7]

З рис. 3 бачимо, що найвищим рівнем фінансової стійкості характеризуються банківські системи Чехії та Бельгії, в той час як значення індикатора *Z-score* для банківських систем Німеччини, Швеції та Великобританії є дещо нижчими. Проте в цілому банківські системи третьої групи обраних країн Європи протягом подій недавньої світової фінансової кризи були найбільш стійкими та продовжували функціонувати відносно стабільно.

Враховуючи нестабільність фінансових ринків, різкі коливання цін, суттєві витрати на подолання наслідків недавньої світової фінансової кризи, у Європейському Союзі реалізуються нові заходи, що забезпечать належне регулювання, нагляд та управління фінансовими ринками для забезпечення фінансової стійкості банківських систем країн, що входять до даного угруповання.

До основних напрямків фінансової реформи у країнах Європи на сьогоднішній день відносяться наступні:

- підвищення рівня капіталізації та ліквідності банків;
- більш ефективний нагляд та регулювання банківської діяльності;

- зниження залежності від кредитних рейтингів;
- встановлення єдиних інструкцій з проведення розрахунків;
- недопущення появи «занадто великих банків, щоб збанкрутувати»;
- управління ризиками тіньового банківництва;
- реалізація ефективних режимів резолюції, що враховують інтереси вкладників банків;
- більш надійні та прозорі фінансові ринки;
- передбачення та покарання зловживань на ринку [8].

Зокрема, у червні 2012 р. голови держав та урядів, що входять до єврозони, прийняли рішення створити банківський союз, що доповнював би економічний та монетарний союз та водночас встановлював би нові правила для діяльності банків у межах Єврозони. Основною метою даних правил є, перш за все, зниження ймовірності виникнення криз, застосування єдиного механізму порятунку проблемних фінансових установ, забезпечення функціонування системи гарантування вкладів клієнтів. Основним суб'єктом, який буде здійснювати нагляд за виконанням даних правил та фінансовою стійкістю банківських систем країн об'єднання, виступає Європейський Центральний Банк (ЄЦБ) [8].

Із зазначеного переліку політик найбільше уваги приділяється створенню єдиного регуляторного механізму, єдиного резолюційного механізму, європейської системи страхування депозитів, європейського механізму державної підтримки.

Банківський нагляд та регулювання передбачає застосування регуляторних правил та принципів таким чином, що серйозні загрози ліквідності та платоспроможності мають бути мінімізовані ще на етапі пруденційного моніторингу банків. Для системи нагляду формуються наступні завдання щодо встановлення пруденційних стандартів корпоративного управління, вимог до фінансової звітності та адекватності капіталу. При цьому забезпечення адекватності капіталу визначається у фінансовій реформі як найважливіше завдання з-поміж інших.

На відміну від системи нагляду, в Європі виявилось досить складно визначити органи з резолюції та страхування депозитів, а також визначити обсяги ресурсів для виконання цими органами своїх функцій. Так, передбачається, що основними механізмами, через які буде здійснюватися надання допомоги банкам з низьким рівнем фінансової стійкості, будуть наступні:

- часткова передача портфелю активів (передача проблемних активів до проблемного банку);
- повна передача активів (передача «високоякісних» активів проблемних банків до «здорових» банків);
- списання зобов'язань (держателі облігацій частково або повністю визнають свої втрати за здійсненими інвестиціями);
- надання підкріплень ліквідності (надання підкріплень капіталу або рефінансування банків).

Зазначені заходи мають застосовуватися обґрунтовано та швидко з метою уникнення ініціювання процедури банкрутства банку зі сторони резолюційного органу, який повинен забезпечити виконання прав акціонерів, держателів облігацій, вкладників та інших зацікавлених осіб.

Фонди з порятунку (резолюції) та страхування вкладів клієнтів передбачають їх використання щодо конкретних банків, проте часто неспроможні протистояти системним кризам. Зважаючи на це, державна підтримка, яка представляє собою реалізацію функцій кредитора останньої інстанції, є однією з необхідних умов забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Чим більшим є банківський сектор та вищим рівень ризику інвестицій в ньому, тим більшою є потреба для створення механізму державної підтримки, який дозволить сформуванню необхідних обсягів ресурсів для поповнення фондів підтримки та системи гарантування вкладів клієнтів з метою забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості банківської системи.

В даному контексті, дві пропозиції, ініційовані німецьким урядом за підтримки Нідерландів та Фінляндії, щодо забезпечення негайної підтримки проблемних банків та надання загальної допомоги банківській системі були ратифіковані одночасно та включені до програми реформування. Зокрема, дані ініціативи представляють собою створення Ради зі стабільності, координації та управління (Treaty on Stability, Coordination and Governance (TSCG)), а також Європейського стабілізаційного механізму (European Stability Mechanism (ESM)) [9].

Безумовно, реалізація різних заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості банківських систем країн Європи, має свої результати, що відображається у поступовому налагодженні нормальної діяльності фінансових установ та зниження супутніх ризиків. Проте ситуація все рівно залишається досить складною, що не дозволяє банкам в повній мірі відновити їх докризовий стан.

Протягом перших трьох кварталів 2015 р. банки Європи покращили свої фінансові показники, проте значна кількість банків продовжує відчувати проблеми з низьким рівнем прибутковості, зокрема зі скороченням показника прибутковості капіталу. На сьогоднішній день відбувається поступове очищення балансів банків від «поганих» активів, проте банки в країнах Європи все рівно не можуть створити нові можливості для надання позик. Це в свою чергу скорочує прибутки банків, що негативно відображається на їх ефективності та в цілому знижує фінансову стійкість банківських систем [10].

У той же час, у Глобальному Звіті з Фінансової Стабільності, що підготовлений фахівцями МВФ [11], також приділяється увага впливу недоходних (проблемних) активів на фінансову стійкість банків. Так, відзначається, що на кінець 2014 р. недоходні активи банків Єврозони склали близько 52 млрд. євро або 3 % їх регулятивного капіталу. Фахівці МВФ відзначають, що прогрес у скороченні обсягів недоходних активів є, однак проблемою в даному напрямку виступає наявність цінового гепу – різниці між балансовою вартістю активів та цінами, які за них бажають платити інвестори.

Наприклад, якщо б недоходні активи продати інвесторам з дохідністю в 10 %, то близько 602 млрд. євро в цілому для банків Єврозони можна було б отримати в якості ресурсів для спрямування в інвестиційно-кредитну діяльність та близько 373 млрд. євро в країнах Європи, що не входять до Єврозони.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що банківські системи країн Європи протягом останніх років характеризуються суттєвими коливаннями рівня фінансової стійкості. Виключення складають найбільш економічно розвинуті європейські країни, які в період недавньої світової фінансової кризи змогли ефективно протистояти її негативному впливу та на сьогоднішній день поступово нарощують фінансову стійкість банківських систем.

Наявність поточних проблем в економіці та функціонуванні фінансових систем країн зумовлює необхідність розробки та впровадження нових підходів до регулювання та нагляду за діяльністю банків, спрямованих на забезпечення їх платоспроможності, ліквідності, прибутковості, скорочення ризиків діяльності. Проте, незважаючи на поступову нормалізацію діяльності банків у країнах Європи, окремі з них відчують труднощі у пошуку надійних напрямків інвестування залучених ресурсів та отримання достатнього рівня прибутковості.

Література

1. Дзюблюк, О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль : ТЗОВ "Терно-граф", 2009. – 316 с.
2. Довгань, Ж. Концептуальні засади комплексного оцінювання фінансової стійкості банківської системи [Текст] / Ж. Довгань // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2013. – № 1. – С. 86–96.
3. Financial Soundness Indicators (FSIs) and the IMF [Electronic resource] // International Monetary Fund. – Available at: <http://www.imf.org/external/np/sta/fsi/eng/fsi.htm>.
4. De Nicolo, G. Size, Charter Value and Risk in Banking: An International Perspective [Text] / G. De Nicolo // FRB: International Finance Discussion Paper. – 2000. – № 689. – 42 p.
5. Roy, A. D. Safety First and the Holding of Assets [Text] / A. D. Roy // *Econometrica*. – 1952. – Vol. 20, No. 3. – P. 431–449.
6. Beck, T. Bank Ownership and Stability: Evidence from Germany [Electronic resource] / T. Beck, H. Hesse, T. Kick, N. von Westernhagen. – Available at: https://www.fdic.gov/bank/analytical/cfr/2009/june/CFR_SS_2009_beck.pdf.
7. The World Bank [Electronic resource]. – Available at: <http://www.worldbank.org>.
8. Banking union: restoring financial stability in the Eurozone [Electronic resource]. – Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-294_en.htm?locale=EN.
9. Donnelly, S. Banking Union in Europe and Implications for Financial Stability [Text] / S. Donnelly // *Studia Diplomatica*. – 2014. – № LXVII-2. – P. 21–34.
10. Financial Stability Review. November 2015 [Electronic resource] // European Central Bank. – Available at: <http://www.ecb.europa.eu/pub/fsr/html/index.en.html>.
11. Vulnerabilities, Legacies, and Policy Challenges Rotating to Emerging Markets [Electronic resource] : Global Financial Stability Report, October 2015. – Available at: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2015/02/index.htm>.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2015

© Ткаченко О. О.

References

1. Dziubliuk, O. V., & Mykhailiuk, R. V. (2009). *Finansova stiiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy*. Ternopil.
2. Dovhan, Zh. (2013). *Konceptualni zasady kompleksnoho otsiniuvannia finansovoi stiiikosti bankivskoi systemy*. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 1, 86-96.
3. *International Monetary Fund*. Available at: <http://www.imf.org/external/np/sta/fsi/eng/fsi.htm>
4. De Nicoló, G. (2000). Size, Charter Value and Risk in Banking: An International Perspective. *FRB International Finance Discussion Paper*, 639, 42.
5. Roy, A. D. (1952). Safety First and the Holding of Assets. *Econometrica*, 20, 3, 431-449.
6. Beck, T., Hesse, H., Kick, T., & Westernhagen, N. (2009). Bank Ownership and Stability: Evidence from Germany. *Bundesbank Working Paper Series*, forthcoming. Available at: https://www.fdic.gov/bank/analytical/cfr/2009/june/CFR_SS_2009_beck.pdf
7. *The World Bank*. Available at: <http://www.worldbank.org>
8. *Banking union: restoring financial stability in the Eurozone*. Available at: <http://www.wired-gov.net/wg/news.nsf/articles/Updated+version+Banking+Union+restoring+financial+stability+in+the+Eurozone+25112015131000?open>
9. Donnelly, S. (2014). Banking Union in Europe and Implications for Financial Stability. *Studia Diplomatica*. LXVII-2, 21-34.
10. Financial Stability Review. (2015, November). *European Central Bank*. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/fsr/html/index.en.html>
11. International Monetary Fund. (2015, October). *Global Financial Stability Report*. Available at: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2015/02/index.htm>

Received 08.12.2015

© Tkachenko O. O.